

NOVÁK ANNA

Választói elképzelések az ideális képviselőről¹

Voters' Views on the Ideal Representative

Absztrakt

A politikai képviselőt vizsgálata kulcsfontosságú a politikatudomány területén. Jelen tanulmány fókuszában a választópolgárok elvárásai állnak az ideális politikai képviselővel szemben, különös tekintettel azokra a tulajdonságokra, amelyeket a választók fontosnak tartanak egy képviselő személyében. A cikk a politikatudomány és a pszichológia területén alkalmazott fókuszcsoportos módszer segítségével gyűjtött adatokon keresztül elemzi, hogy milyen jellemzők előnyösek vagy hátrányosak egy politikus számára a választók szemében. A kutatás kiemelt figyelmet fordít a Big Five személyiségmodellre, valamint a politikai képviselőt két meghatározó elméletre: a szabad mandátum modellre és az affinitáshatásra. A szabad mandátum modell szerint a képviselők szélesebb cselekvési szabadságot kapnak a választók érdekeinek szolgálatára, még akkor is, ha ez ellentétes a választók kifejezett akaratával. Az affinitáshatás rámutat, hogy a választók hajlamosak olyan jelöltekre szavazni, akikkel valamilyen fontos tulajdonságon osztoznak (nem, korcsoport, etnikai hovatartozás vagy személyiségjegyek). Az eredmények szerint a választópolgárok által leginkább értékelt jellemzők – a nyitottság és a lelkiismeretesség – kritikus szerepet játszanak abban, hogy a politikai képviselők hogyan tudják hatékonyan képviselni választóik érdekeit. További fontos eredmény, hogy a választók nemcsak a saját kompetenciáikon túlmutató képviselői tulajdonságokat értékelik – szabad mandátum modell –, hanem azokat is, amelyekre osztoznak a jelöltekkel: affinitáshatás. A tanulmány új megközelítéseket kínál a politikai képviselőt és a személyiség pszichológiai dimenzióinak kapcsolatára, továbbá hozzájárul a képviselőt-elméletek továbbfejlesztéséhez és a politikai rendszerek jobb megértéséhez.

Kulcsszavak: politikai képviselőt, szabad mandátum modell, affinitáshatás, Big Five, fókuszcsoport

¹ Készült a Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-23-3-II-CORVINUS-93 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innováció Alapból finanszírozott szakmai támogatásával.

Abstract

The study of political representation is crucial in the field of political science. This paper focuses on voters' expectations of the ideal political representative, with particular attention to the traits that voters consider important in a representative's character. Using data collected through focus group methods commonly employed in political science and psychology, the article analyses which characteristics are viewed as advantageous or disadvantageous for a politician in the eyes of voters. The research places special emphasis on the Big Five personality model, as well as on two key theories of political representation: the free mandate model and the affinity effect. According to the free mandate model, representatives are granted broader freedom of action to serve voters' interests, even if this sometimes contradicts the expressed will of voters. The affinity effect suggests that voters tend to support candidates with whom they share certain important characteristics, such as gender, age group, ethnicity, or personality traits. The results indicate that the traits most valued by voters – openness and conscientiousness – play a critical role in enabling political representatives to effectively serve their constituents' interests. Another key finding is that voters appreciate not only representative qualities that extend beyond their competencies – aligning with the free mandate model – but also those they share with candidates, reflecting the affinity effect. The study offers new approaches to understanding the relationship between political representation and the psychological dimensions of personality, contributing to the advancement of representation theories and enhancing our understanding of political systems.

Keywords: political representation, free mandate model, affinity effect, Big Five, focus group

Bevezetés

A politikai képviselet elméletének integrálása a politikatudományi diskurzusra számos elméleti megközelítést foglal magában. Amikor a választópolgárok megismerik a jelölteket és választanak, akkor képviseleti kérdéseket is vizsgálnak. Milyen típusú jelöltet tudok elképzelni képviselőként? Milyen szempontok alapján hoznak döntést a választópolgárok egy-egy jelölt támogatásáról? E kérdés középpontjában a reprezentációra vonatkozó alapvető elképzelések állnak: keresnek-e a választók közös tulajdonságokat, amelyeken osztoznak a jelöltekkel, vagy meghatározott vonásokkal rendelkező képviselőket részesítenek előnyben? Esetleg náluk valamely téren kompetensebb képviselőket preferálnak, legyen szó szakértelmi vagy morális területről? A képviselet leíró modellje azt feltételezi, hogy a demokrácia megfelelő működéséhez a társadalom sokszínű jellemzőit kell tükrözni, és ezért gyakran a folyamat gyenge láncszemeire, például a kisebbségekre, a nőkre vagy más

alulreprezentált csoportokra összpontosít, akiknek hangja gyakran elhal a politikai diskurzusban. Ehhez képest a választók inkább bizonyos jellemvonásokat vagy speciális kompetenciákat kereshetnek a jelöltekben, remélve, hogy egy magasan képzett képviselő magas színvonalon látja el feladatait, és képes lesz hatékonyan navigálni a politikai tér komplexitásában. Jelen tanulmány a három terület – politikai pszichológia, képviselet-elmélet és választói magatartás – tudásanyagának határán helyezkedik el, és célja annak feltárása, hogy a választói magatartás, illetve politikai pszichológia megközelítései és módszerei hogyan gazdagíthatják a képviselet-elméleti tudásunkat.

Elméleti keretrendszer

Képviseleti modellek

Az elmúlt évtizedek során a képviselet-elmélet a politikatudomány egy prominens, sokat kutatott részévé vált. A képviselet-elmélet egyik központi kérdése, hogy a választók mit várnak a *pártoktól*.² Emellett a reprezentáció kérdését vizsgálták a képviselők aspektusából: vajon mit gondolnak a tisztségviselők a saját munkájukról, és mit gondolnak erről a választók? Mi a képviselők célja a hivatalban töltött idő alatt? Ki(k)nek az érdekeit tervezik képviselni? Ezzel együtt felmerül a kérdés, hogy a választók mit várnak a képviselőtől.³ Ezeknek a kérdéseknek mentén több képviselet-elméleti megközelítés is kialakult.

A képviselet-elmélet gondnoktípusú, más néven szabad mandátum (*trustee*)⁴ modellje a diszciplína egy kardinális eleme mind a mai napig. A megbízotti modellben a választók a képviselőket „vezetőknek” tekintik. A képviselőket azért választják meg, mert bíznak abban, hogy tudják, mi a legjobb a választóknak, még akkor is, ha ezt azok maguk sem tudják. Így például, ha egy adott választókerületben napirenden van egy komplex gazdasági probléma, a választópolgár reagálhat úgy az eseményekre, hogy teljes mértékben képviselőjére hagyja annak kezelését,

2 Kinder et al. 1980.

3 Dassonneville et al. 2021; Wolkenstein–Wratil 2021.

4 Enyedi–Székely 2015; Ilonszki 2011; Sebők 2014.

bízva annak képességeiben, hiszen ez a kérdés túlmutat a választó saját kompetenciáján. Edmund Burke képviselői munkája a megbízotti modell kiváló példája. Hivatali ideje alatt ellenállt választói preferenciáinak az ír kereskedelem ügyében – bár ez az ellenállás nem volt teljesen váratlan. Amikor Burke-öt megválasztották, világosan és egyenesen nyilatkozott képviselői szerepéről. Érvelése szerint a parlament nem a különböző körzetek nagyköveteinek „kongresszusa”, hanem egy adott nemzet „tanácskozó gyűlése”. Burke ezzel a kijelentésével indokolta a választókkal szembeni „ellenállás” lehetőségét,⁵ és élt a megbízotti modell szabad mandátum (szerep)felfogásával. Ez a fajta választókkal való egyet nem értés, amikor a mandátumot nem köti a választók akarata, hanem a képviselő szabadon rendelkezhet, a képviselet megbízotti modelljében, azt feltételezi, hogy a választó adott esetben nála egyes területeken kompetensebb képviselőt látna szívesen hivatalban.

A képviselet-elmélet másik megközelítése nem a különbségekre, hanem a hasonlóságokra helyezi a hangsúlyt. A politikatudományok területén affinitáshatásnak nevezik azt a jelenséget, amikor a választók a jelöltekkel valamilyen meghatározó tulajdonságon osztoznak, és gyakran hivatkoznak rá a jelöltek neme, kora vagy faji-etnikai hovatartozása szavazási preferenciákra gyakorolt hatásának vizsgálatakor.⁶ Az affinitáshatás akkor mérhető, ha a választók hajlamosabbak arra a jelöltre szavazni, akivel egy adott tulajdonságon osztoznak. Így például a nemi affinitás akkor jelentkezik, amikor a nők hajlamosabbak női jelöltekre szavazni, mint férfiakra, vagy amikor a fiatalok inkább a korban hozzájuk közelebb álló jelöltekre szavaznak. Az affinitáshatás (akár a feltételezett affinitáshatás) egyaránt alakíthatja a politika keresleti és kínálati oldalát, mivel befolyásolhatja a választók döntését azon elvárás révén, hogy egy adott közös tulajdonság megléte jobb képviselőhöz vezethet,⁷ és a toborzókat is arra irányíthatja, hogy a választók bizonyos rétegei számára vonzó jelölteket javasoljanak.⁸ A leíró képviseletre törekvés éppen abból az elképzelésből fakad, hogy a társadalom összetételét a döntő társadalmi-gazdasági változók mentén tükrözze,

5 Andeweg 2014, 267.

6 Dolan 2008; Sanbonmatsu 2003; Sevi 2021.

7 Lásd Erkel 2019; Zwan 2019.

8 Norris–Lovenduski 1993; Rehmert 2021.

ezáltal biztosítva a heterogén érdekek jelenlétét. A leíró képviselet valóban előnyös lehet a marginalizált csoportok számára,⁹ és elvezethet a Pitkin-féle¹⁰ szubsztantív reprezentációhoz. A kiegyensúlyozott képviselet hiányát ezért a demokratikus működés hiányosságaként¹¹ fogalmazzák meg, és megoldásként gyakran alkalmaznak kvótákat, amelyek nem, kor és etnikai hovatartozás szerint írják elő a képviseletet.

A politikai képviselet leíró értelemben a törvényhozás összetételére hivatkozik, ahol egy adott törvényhozás csak akkor tekinthető reprezentatívnak, ha összetétele a társadalom egészét tükrözi.¹² Ebbe beletartozik egyebek mellett a társadalom életkor, nem és etnikai megoszlás szerinti tükrözése. A képviselet deskriptív modelljének fókuszában tehát az áll, hogy képviselő és képviselt egyes tulajdonságai hasonlóak.

Látható, hogy a politikai képviselet területén ez a két megközelítés – a megbízotti és az affinitásra épülő, leíró modellje – nagyban eltér egymástól. Ugyanakkor fontos észrevenni, hogy a jelen tanulmányban és az alapjául szolgáló kutatásban a választók oldaláról közelítjük meg a kérdést. A demokratikus működés értékelése helyett a cél a választók értékelésének megismerése: ők mit gondolnak a saját képviseletükről? Mikor elégedettek? Milyen képviselőt szeretnének hivatalban tudni ahhoz, hogy azt mondhassák, a megelégedésükre szolgáló személy képviseli őket? Ebben a megközelítésben a két modell a legkevésbé sem zárja ki egymást, sőt, egymás kiegészítéseként működnek a gyakorlatban. A megbízotti és a deskriptív modell között potenciálisan felbukkanó diszkrepanciát nem lehet, és nem is szabad konfliktusként kezelni, hiszen ezek a folyamatok egymással párhuzamosan és egy időben mennek végbe a választók döntéshozatala során. Az elméletek közötti híd alapjait pedig a politikai pszichológia és a személyiség-lélektan munkássága és eredményei rakták le. A politikai pszichológia fejlődésével nyilvánvalóvá vált, hogy a politikai reprezentáció alapvető kérdéseiben a személyiségjegyek is befolyásoló erejűek. Jelen tanulmány célja a politikai reprezentáció megbízotti és deskriptív modelljének szintézise a politikai pszichológia tudásanyagának segítségével.

9 Mansbridge 1999.

10 Pitkin 1967.

11 Ruiz–Rubio–Marín 2008.

12 Dovi 2018; Pitkin 1967.

Kit választunk képviselőnké?

A képviselők ki- és megválasztása összetett folyamat – mind intézményesített, politikai értelemben, mind pedig az egyéni kognitív folyamatok értelmében. Ezzel a folyamattal a választói magatartás területe foglalkozik. A képviselő személyére koncentrááló kutatások a politikai pszichológia tudásanyagából is merítenek. A választói magatartás kutatásának kérdésére, hogy kit választ a választó, a politikai pszichológia a személyiségjegyek vizsgálatán keresztül is keresi a választ. Jól látható az összefonódás Ha és Lau egyesült államokbeli mintán végzett kutatásában, amely szerint bizonyos személyiségdimenziók befolyásolják a választók döntéseit, valamint hatnak a pártidentifikáció erejére is.¹³ A jelöltek személyiségjegyeinek hatása erősebb lehet a gyengébb pártkötődésű választóknál.¹⁴ Más kutatások kibővítették a fókuszot és a választók személyiségjegyei mellett a politikai jelöltek személyiségét is megvizsgálták. Ezek az eredmények is azt bizonyították, hogy a személyiségjegyek hatással vannak a politikai jelöltek értékelésére, ezáltal pedig arra is, hogy kire szavaznak a választók.¹⁵

A bemutatott képviselet-elméleti megközelítéseket ezek az eredmények gazdagítják, hiszen a választók oldaláról vizsgálva a képviselők személyisége és egyéni személyiségjegyei gondolatmankóként funkcionálnak döntéshozataluk során.¹⁶ Tehát a korábban bemutatott modellek mellett a személyiségjegyek politikai választásra gyakorolt hatását sem szabad figyelmen kívül hagyni.

Akár saját magához hasonló képviselőt keres – affinitás, deskriptív modell – a választópolgár, akár nála bizonyos aspektusokban jobbat – megbízotti modell –, a politikusok személyiségvonásai meghatározó szerepet töltenek be a folyamatban.

Az emberi személyiség megismerésének egyik közkedvelt eszköze a Big Five személyiségmodell. Népszerűségének egyik fő oka, hogy kiválóan alkalmas az egyéni különbségek megragadására, ugyanakkor mégis általánosítható eredményeket biztosít. Ez az általánosíthatóság

13 Ha–Lau 2015.

14 Nai et al. 2021.

15 Falcão et al. 2023.

16 Uo.

érvényes idők, nemek és etnikai hovatartozások között egyaránt.¹⁷ A Big Five modell öt skála segítségével vázolja fel az emberi személyiség komplexitását. Bár korábban megjelent némi diszkrepancia a faktorok elnevezését illetően nemzetközi és hazai esetekben, fontos kiemelni, hogy az egyes skálák tartalmát a tudományos közösség elfogadja. A Big Five magyar adaptációjában az egyes faktorok a következő neveket kapták: *extraverzió, barátságosság, lelkiismeretesség, érzelmi stabilitás és nyitottság*.

Az első faktor az egyének társas helyzetben tanúsított viselkedését, hozzáállását értékeli. A skálán magas pontszámot elérő embereket tekintjük extrovertáknak, ők társaságkedvelőbbek, szívesen beszélnek és szeretik, ha emberek veszik körül őket. A skála másik végpontján az introvertált emberek helyezkednek el: inkább befelé figyelnek, visszahúzódnak, csendesebbek. A *barátságosság* skálán magasabb pontszámot elérők együttműködőbbek, önzetlenebbek, támogatóbbak és empátikusabbak. A dimenzió ellentétes oldalán lévő emberek ezzel szemben cinikusabbak, nem riadnak vissza a más emberekkel szembeni konfliktustól sem. A *lelkiismeretesség* skálán magasabb pontszámot elérő személyek rendre törekszenek, és a vállalt kötelezettségek kifogástalan teljesítésére, így ők általánosságban szervezettebbek, rendszertetőbbek és előrelátóbbak, mint az alacsonyabb pontszámot elérő társaik. Utóbbiak spontánabbak, meggondolatlanabbak. Az *érzelmi stabilitás* dimenzió a környezetből érkező jelzésekre és impulzusokra való érzékenységet méri. Az érzelmileg stabilabb személyek nyugodtabbak, türelmesebbek; a kevésbé stabilak aggodalmaskodóbbak és szorongóbbak. A *nyitottság* dimenzió az egyének új tapasztalatokra való nyitottságát méri. A nyitott emberek sokkal érdeklődőbbek más kultúrák iránt, valamint nyitottabbak az új kapcsolatokra, ötletekre, kreatívabbak, innovatívabbak. Ezzel szemben a kevésbé nyitott egyének szeretik a bevett gyakorlatokat és tartanak az újdonságoktól.¹⁸

A politikai pszichológiai kutatásokban is gyakran alkalmazzák a fenti személyiségmodellt. Korábbi empirikus vizsgálatok eredményei szerint a politikai jelöltek választópolgáraikhoz hasonlítva kiemelkedőb-

17 Gallagher–Allen 2014; Kaarbo 2017.

18 Caprara–Vecchione 2013; Carver–Scheier 2006.

bek az *extraverzió*, *nyitottság* és *érzelmi stabilitás* dimenziókban.¹⁹ Egy USA-beli mintán a hivatalban lévő politikusok eredményei az *extraverzió*, *barátságosság*, *érzelmi stabilitás* és *lelkiismeretesség* faktoroknál emelkednek ki a választópolgárokhoz képest.²⁰ Olasz kontextusban vizsgálva ugyanezt átfedéseket láthatunk: a politikusok ott is kiemelkedőbbek az *extraverzió* és *barátságosság* dimenziójában, nincsenek ugyanakkor szignifikáns eltérések választók és köztük az *érzelmi stabilitás*, *lelkiismeretesség* és *nyitottság* faktorokban.²¹ Egy, a jelen kutatáshoz hasonlóan az ideális politikus személyiségét fókuszba helyező tanulmány eredményei szerint a *lelkiismeretesség* skála emelkedik ki legfontosabb, leginkább értékelt dimenzióként.²² Német és osztrák mintán vizsgálva az ideális képviselő személyiségét kirajzolódott, hogy a választók náluk extrovertáltabb, nyitottabb, érzelmileg stabilabb lelkiismeretesebb, ugyanakkor kevésbé barátságos politikusokat keresnek.²³

A témában korábban készült tanulmányok nagy része ugyanakkor a politikai vezetőkre fókuszál,²⁴ ebből fakadóan az empirikus kutatások eredményeiből az úgynevezett vezetői vonások rajzolódnak ki. Fontos azonban kiemelni, hogy a *politikai vezető* és a *politikai képviselő* nem feltétlenül egyezik – sem a fogalmak tartalmát, sem a pozíciókat betöltő személyeket tekintve. A szakirodalom több megközelítésben is vizsgálta a két koncepció egymáshoz való viszonyát. Platow kutatásai szerint a képviselőkből lesznek az igazán jó – karizmatikus – vezetők. Empirikus eredmények szerint egy vezető akkor tud igazán vezetőként működni – vízióval rendelkezve, amelyet képes átadni nagyobb tömegeknek –, ha ő maga a csoport egy prototipikus képviselője, vagyis az adott csoport legtipikusabb tagja.²⁵ Ezzel konzonáns empirikus eredményeket találhatunk, ha a vezetés és a képviselet egymáshoz való viszonyát lokális kontextusba helyezzük. A dán polgármesterek képviseleti szerepét vizsgálva kiderült, hogy a szerep sokrétű lehet. Kjaer tanulmányában négy polgármesteri reprezentációs funkciót azonosí-

19 Scott–Medeiros 2020.

20 Hanania 2017.

21 Caprara et al. 2003.

22 Roets–Van Hiel 2009.

23 Aichholzer–Willmann 2020.

24 Caprara et al. 2002, 2006; Dietrich et al. 2012; Joly et al. 2019; Scott–Medeiros 2020.

25 Platow et al. 2006.

tott: „képviselő”, „ceremóniamester”, „helyi államtitkár” és „ombudsman”. A felsorolás rávilágít a polgármesteri szerepkör komplexitására, ezzel együtt pedig láthatóvá válik a képviselő két potenciális típusa: a „vezetői” és a „törvényhozói”.²⁶

Jelen tanulmány célja, hogy a korábban a vezetés kontextusában vizsgált kérdést – milyen a vezető személyisége – áthelyezze a politikai reprezentáció kontextusába és az ideális képviselő személyiségét állítsa fókuszba.

A fókuszcsoportos kutatás módszertana

A fókuszcsoport mint módszer egy rendkívül rugalmas eszköz, segítségével nemcsak kvalitatív kutatási kérdéseinkre kaphatunk választ, hanem olyan megközelítések, ideák is megjelenhetnek, amikre korábban senki nem gondolt. A közvélemény és a politikai viselkedés mélyebb megértését is szolgáló fókuszcsoport előnyei közé tartozik továbbá, hogy rugalmas és dinamikus, valamint rövid időn belül eredményt hoz.²⁷ Például Clinton is rendszeresen használta a fókuszcsoportot politikai ötletek, tervek tesztelésére.²⁸ Azáltal, hogy a kutatók különböző nézőpontú résztvevőket hoznak össze, feltárhatják az egyes politikai attitűdök és meggyőződések mögött húzódó okokat. A fókuszcsoportos módszertan összetett kérdések feltárására is alkalmas, így például hogy a választók szerint milyen az ideális politikai képviselő. A nyitott kérdések lehetővé teszik a választók gondolatvilágának és logikájának mélyebb megismerését és megértését.²⁹

A fókuszcsoport folyamata jellemzően több lépésből áll. Először is azonosítanunk kell a kutatási kérdést, amely aztán a beszélgetés alapját adja. Ezután következik a résztvevők toborzása – ez a téma szempontjából releváns, előre meghatározott szempontok mentén történik. Fontos a megfelelő homogenitás-heterogenitás arány biztosítása. A megfelelő homogenitás garantálja a mindenki számára biztonságos, kom-

²⁶ Kjaer 2015.

²⁷ Babbie 2013; Krueger 1988.

²⁸ Morris 1999; Newman 1999.

²⁹ Halperin–Heath 2020; Savigny 2007.

fortos közeget, míg a heterogenitás a különböző nézőpontok és tapasztalatok beszélgetésben való megjelenését garantálja. A beszélgetést moderátor irányítja, biztosítva, hogy minden résztvevőnek egyenlő esélye legyen gondolatainak és véleményének megosztására. A moderátor nyílt végű kérdésekkel ösztönzi a beszélgető feleket az aktív részvételre.

Kutatás

A fókuszcsoport megvalósítása

A jelen tanulmány alapjául szolgáló fókuszcsoportos beszélgetés kutatási folyamata két fázisból állt: egy pilotbeszélgetésből 2023 decemberében és egy fő eseményből 2024 januárjában. Mindkét beszélgetésen öt-öt személy vett részt.

A pilotbeszélgetés célja a módszertan tesztelése és tökéletesítése volt. Ez az előkészítő fázis lehetővé tette a beszélgetés résztvevőinek toborzásához tartozó alapvető szempontok, valamint az alkalom vezetése módjának és a felvetett kérdéseknek a finomhangolását. A csoport tagjai rendkívüli homogenitást mutattak társadalmi-gazdasági téren, ettől függetlenül ez az alkalom betekintést nyújtott a módszertan hatékonyságába. Ezzel egyidejűleg az eredmény is jelezte a homogenitás-heterogenitás nem megfelelő arányát. A második beszélgetés során kiemelt figyelmet fordítottam a csoport megfelelő heterogenitására. Ez a sokszínűség lehetővé tette a kutatási kérdésre adható válaszokba való átfogóbb és mélyebb betekintést.

A résztvevők bevonódása és aktivitása mindkét alkalommal kiemelkedő volt, így élénk beszélgetés alakult ki a tagok között, amelynek eredményeként gazdag és sokrétű adatot kaptam. A beszélgetések jegyzeteit később alaposan elemeztem a nézőpontok és vélemények megértése érdekében.

A fókuszcsoportos beszélgetések három blokkból épültek fel. Mindkét alkalom elején ismerttettem a résztvevőkkel a kereteket: biztosítottam őket az anonimitásról, illetve az adatok aggregált felhasználásáról. Ezzel alakítottam ki a bizalmi légkört. Az első blokkban egy rajz elkészítésére kértem meg a résztvevőket, így ez a kör egyfajta „jégtörő”

funkciót töltött be. Az ideális képviselő megrajzolása után azt kértem, mutassák be az általuk rajzolt figurát, meséljenek róla. A második, egyben fő szakaszban tértünk rá az *ideális politikai képviselő személyiségének* megismerésére. Ehhez az általuk ideálisnak tartott képviselő öt legfontosabb tulajdonságát kellett leírniuk, majd ismertettem a Big Five személyiségmodell felépítését és tartalmát, és ennek megfelelően helyeztük el az általuk felírt tulajdonságokat egy táblán, miközben az adott résztvevő kifejtette a csoport számára, hogy ő milyen tartalommal ruházta fel az adott szót, kifejezést. A metodika lehetővé tette a tagok által felírt tulajdonságok közötti kapcsolatok felfedését és e kapcsolatok természetének megismerését.

2023 decemberében előbb a jellemzők elhelyezése történt meg, és csak azután kapták meg a csoport tagjai a Big Five modell felépítéséről és tartalmáról az információkat. Ezt a logikát alakítottam át a következő alkalomra. A fókuszcsoport módszerének rugalmassága teret adott az egyes vélemények és álláspontok bemutatásának, valamint a vitáknak. A záró, levezető blokkban barométereken jelenítették meg a résztvevők a szerintük ideális képviselő személyiségének felépítését – szintén a Big Five modelljére építve.

A résztvevők

A pilotcsoport férfiakból állt, 20 és 40 év közöttiekből. Mindannyian fővárosi lakosok. A második beszélgetésen két nő és három férfi vett részt, ők szintén 20 és 40 év közöttiek. Egyikük vidéki, négyen a fővárosban élnek életvitelszerűen. Mind a tíz fő a politika és a közügyek iránt érdeklődő személy.

Eredmények és diszkusszió

A kutatás premisszája, hogy az ideális képviselőhöz kapcsolt tulajdonságok átfedésben vannak a politikai vezetők tulajdonságaival. A fókuszcsoportok alkalmával azonban nem politikai vezetőként konceptualizáltam a képviselőket, így a beszélgetések során adott instrukciók az ideális képviselőkre vonatkoztak. Ezzel a megközelítéssel keresem

a választ a kutatási kérdésemre. Fontos kiemelni, hogy a decemberi fókuszcsoporton a módszertan tesztelése volt a cél, így a tanulmány jelen szakaszában a januári fókuszcsoportos beszélgetés eredményeire összpontosítok elsősorban.

Az első blokkban rajzolt képviselőket a legkülönbözőbb módokon mutatták be a résztvevők. Már ebben a körben is megjelentek érdekes jelzők és tulajdonságok, így például az alábbi kifejezések: „másokra odafigyelő”, „proaktív”, „tervező és megvalósító”, „szolgálatkész”, „mindenkit képvisel”, „meggyőző”, „van víziója”. Lényegében tehát a szakirodalommal egybehangzó eredmények születtek.³⁰

Jelen tanulmány szempontjából a fókuszcsoport második, fő blokkja igazán informatív. Ebben a körben mind a decemberi, mind pedig a januári csoportban 5×5 jellemző volt az output. A következőkben a második fókuszcsoport eredményit ismertetem.

Az *extraverzió* dimenzióhoz két itemet kapcsolnak a résztvevők: „jó kommunikációs képesség” és „kommunikatív”. A kifejezések általános értelmezése mellett megjelent kiegészítésként, hogy a „jó kommunikációs készség” az ideális képviselő hatékony információátadási képességét is jelenti. Mindkét jelzőt a skála extraverzió végpontjához helyezte a csoport.³¹

A *barátságosság* skálához négy jelzőt kaptunk eredményül. A „kooperatív” jelző jelentésének vizsgálatakor kiemelkedett, hogy egyfajta intrikát is társítanak a fogalomhoz: a csoport interpretációja szerint az ideális képviselő nem megalkuvó, segít másoknak, ha ők is segítenek neki. A „jó érdekérvényesítő képesség” esetén szintén megjelent, hogy az ideális képviselő nem megalkuvó. A „véleményvezér” jelző élénk párbeszédet indukált a csapatban. A résztvevők két fontos aspektusát emelték ki a minőségnek: egyfelől, hogy nincs alá-fölé rendeltségi viszony a többi képviselő véleményével, másfelől pedig, hogy az ideális képviselő egyúttal képes a saját és az általa képviselt közösség véleményének alakítására. Ez utóbbi kiválóan kapcsolódik a képviselő megbízotti modelljéhez. A *barátságosság* skála negyedik jelzője az „autonóm”. Itt kiegészítésként megjelent, hogy az ideális képviselő saját gondolatokkal rendelkezik, nem csak a pártja irányelveit követi – ez szintén

³⁰ Vö. Aichholzer–Willmann 2020; Mondak 1995.

³¹ Hanania 2017; Scott–Medeiros 2020.

kapcsolódásokat mutat a képviselet-elmélet szabad mandátum (szerep) felfogásával. Ez a négy jelző a skála középpontján helyezkedik el, egyedül a „kooperatív” jelző áll közelebb a skála pozitív, *barátságos* végpontjához.³²

A fókuszcsoportos beszélgetés eredményeként a *lelkiismeretesség* skála emelkedett ki leginkább.³³ Ebben a dimenzióban hét jelző kapott helyet a résztvevők egyeztetése során. Idekerült a „lényegre törő”, amelyet ebben az esetben a résztvevők definíciói szerint egyfajta eredményorientált működésként is interpretálhatunk. Ehhez kapcsolta a csoport a „gyakorlatias” jelzőt, amelybe beletartozik egyebek mellett az, hogy az ideális képviselő szervezeten működik, átlátja a folyamatok teljes egészét és hatékonyan működve meg is valósítja a felvázolt terveket. Ezekre épülve jelent meg a dimenzió harmadik jelzője, miszerint az ideális képviselő „jövőképpel rendelkezik”. Itt nemcsak a vízióra utaltak a beszélgetésben részt vevők, hanem arra is, hogy a jó képviselő előrelátó, tisztában van döntései súlyával és következményeivel. A skálához társított másik három tulajdonság jól konvergál egymással, ugyanis az ideális képviselő tájékozottságát helyezik fókuszba: „tájékozottság (ügyek, emberek)”, „felkészült, tájékozott”, „tudásszomjas”. A potenciális értelmezések, megközelítések sokszínűsége itt is kirajzolódott, ugyanis míg az egyik résztvevő azt emelte ki, hogy a jó képviselő tisztában van a saját kompetenciáival, egy másik kívülre helyezte a fókuszra és rámutatott, hogy az ideális képviselő objektív tudásának bővítésére törekszik, egyfajta átfogó kompetenciát alakítva ki a világ dolgairól.

A *lelkiismeretesség* skálához kapcsolt hetedik tulajdonság vezet át az *érzelmi stabilitás* dimenzióba – a két halmaz metszetében kapott helyet a „kitartó” mint tulajdonság. A csoport meghatározása szerint az ideális képviselő kitart egy döntés és a saját közössége mellett is. Ez a hét jellemvonás is a skálák pozitív végén helyezkedik el, vagyis a *lelkiismeretes* és *érzelmileg stabil* végpontoknál. A képviselet-elmélet oldaláról közelítve ez a tulajdonság összekapcsolható a szabad mandátum modellel, amennyiben a képviselő autonóm döntést hoz, akár a választók preferenciájával ellentétesen.

32 Vö. Aichholzer–Willmann 2020.

33 Roets–Van Hiel 2009.

A Big Five modell utolsó, *nyitottság* dimenziójánál a csoport szinte egybehangzóan (ötből négy fő) állította, hogy az ideális képviselő „nyitott”.³⁴ Értelmezésükben ez implikálja a változásra és az emberek véleményére való nyitottságot, aminek eredménye egyfajta innovációs készség, valamint az is, hogy az ideális képviselő másokat is nyitottságra ösztönöz, hatással van a közösségére. Ebben a faktorban kapott még helyet a „formálható” jelző is, amelyet a résztvevők a korábbiakhoz hasonlóan definiáltak. Látható, hogy a beszélgetés során a résztvevők 18 jelzőt illesztettek be a Big Five faktorok valamelyikébe.

A fennmaradó hét jelzőt a fenti skáláktól elkülönítették. A „kilógó értékek” közé került a „becsületes”, a „hiteles”, a „szenvedélyes”, az „elfogadó”, valamint a „beszédkészség (retorika)” és a „közérthető nyelvezet”. Fontos kiemelni, hogy a fókuszcsoport résztvevői a „szenvedély” jelzőt a karizmatikus személyiséggel társították, ami a politikai vezetők személyiségével foglalkozó vizsgálatokban rendre megjelenik.³⁵ Az „elfogadó” tulajdonság esetében pedig a mindennemű társadalmi kisebbségek elfogadása jelent meg. A résztvevők továbbá egyetértettek abban, hogy a „hiteles” jelző egyfajta felettes érték, amely minden más tulajdonságot meghalad. A kutatás második blokkjának összesített eredményeit az 1. táblázat szemlélteti.

Az egyes jelzők bemutatásakor és definiálásakor kifejtették, miért tartják fontosnak az adott tulajdonságokat az ideális képviselő munkája során. Egyes vonásokról egyértelműen kirajzolódott, hogy az adott résztvevő affinitását tükrözik³⁶ – például a „befogadó”. Ugyanakkor más jelzőkkel, készségekkel a választók olyan vonásokat tulajdonítanak az ideális képviselőnek, amelyekkel ők maguk nem rendelkeznek, vagy ha rendelkeznek is, nem olyan mértékben, mint azt a képviselőtől elvárnák. Ez a megközelítés – a politikai reprezentáció szabad mandátum modellje³⁷ – jelent meg például a „retorikai készség” és a „felkészült”, valamint a „tájékozott” jelzőknél.

34 Caprara et al. 2003; Scott–Medeiros 2020.

35 Metz–Plesz 2023; Platow et al. 2006; Shamir 1994; Sy et al. 2018.

36 Dolan 2008; Sevi 2021.

37 Ilonszki 2011; Sebők 2014.

1. táblázat: A fókuszcsoport eredményeinek kivonata

Extrovertált	Jó kommunikációs képesség Kommunikatív			Introvertált
Barátságos		Kooperatív	Jó érdek- érvényesítő képesség Véleményvezér Autonóm	Barátságtalan
Lelkiismeretes	Lényegre törő Gyakorlatias Jövőképvel rendelkező Felkészült Tájékozott			Könnyelmű
Lelkiismeretes + érzelmileg stabil	Kitartó			
Érzelmileg stabil				Érzelmileg labilis
Nyitott	Nyitott Formálható			Zárkózott

A fókuszcsoport zárásaként a résztvevők barométereken jelentették meg az ideális képviselő személyiségének szerkezetét. Ezek az egyéni eredmények jól konvergálnak az 1. táblázatban látható eredményekhez a súlypontok elhelyezkedését tekintve.

Konklúzió

Jelen tanulmány a választói magatartás, a politikai pszichológia és a képviselet-elmélet határán helyezkedik el, ahol a politikai képviselők személyiségjegyei és a választók preferenciái álltak a vizsgálat fókuszában. A politikai képviselet és vezetés koncepciójának összehasonlítása rávilágított arra, hogy míg a politikai vezetők gyakran asszertív, karizmatikus és döntéshozatali képességeik alapján kerülnek kiemelésre,³⁸ addig a politikai képviselők a választói preferenciák megértésére, a kö-

³⁸ Platow et al. 2006.

zösségi kapcsolatok ápolására és az érdekérvényesítésre helyezik a hangsúlyt. A politikatudományi képviselet-elméletekben a képviselők szerepe a választók érdekeinek és akaratának tükrözése,³⁹ ezzel szemben a politikai vezetők szerepe szélesebb körű. Ebbe a döntéshozatali folyamatok irányítása és a politikai irányelvek alakítása egyaránt beletartozik. E kontextusban a képviselők személyiségének, személyiségjegyeinek vizsgálata fontos szerepet játszik a politikai képviselet hatékonyságának és a választók elégedettségének értékelésében.

A Big Five modell alkalmazása a politikatudományi kutatásokban lehetővé teszi a politikai képviselők személyiségének és egyéni személyiségjegyeinek részletes elemzését, ezáltal annak megértését, hogyan befolyásolják ezek a jegyek a választói magatartást és a képviselők és választói közötti kapcsolatot. A jelen tanulmány alapjául szolgáló fókuszcsoportos kutatás eredményeiből megállapítható, hogy a politikai képviseletben a Big Five személyiségdimenziói közül a *lelkiismeretesség* és a *nyitottság* kiemelkedő jelentőségű a beszélgetés résztvevőinek értékelése szerint.

A kutatás rávilágít a választói magatartás, a politikai pszichológia és a politikai képviselet-elmélet közötti összefonódásra, illetve új távlatokat nyit a politikai képviselet további kutatására. Az eredményekből látható, hogy a választók keresik a hasonlóságokat a politikai jelöltekkel: deskriptív képviselet, affinitáshatás,⁴⁰ ugyanakkor a saját kompetenciáikon túlmutató személyiségvonásokat is értékelnek: a képviselet szabad mandátum (szerep)felfogása.⁴¹ Az eredmények jelzik, hogy a politikai képviselet nem csupán a politikai és pártprogramokon, hanem a jelöltek személyiségjegyein is alapul, ami új perspektívát nyújt a politikai képviselet és a választói magatartás kapcsolatának megértéséhez, és hozzájárul a képviselet-elméletek továbbfejlesztéséhez. A politikai képviselők és vezetők személyiségének alaposabb megértése elősegítheti a politikai rendszerek és folyamatok hatékonyabb elemzését és értékelését.

Jövőbeli kutatási irány lehet egyéb társadalmi csoportok és eltérő politikai kontextusok vizsgálata a választói magatartás, a politikai pszi-

39 Baaz–Lilja 2014; Phillips 2000.

40 Dolan 2008; Sevi 2021.

41 Ilonszki 2011.

chológia és a képviselet-elméletek összefonódásának, kapcsolatának még jobb megértése érdekében. Emellett fontos a politikai képviselet és a politikai vezetés közötti hasonlóságok és különbségek további elemzése, hogy még részletesebb képet kaphassunk a politikai szereplők különböző szerepeiről és funkcióiról a politikai rendszerekben. A jelen tanulmányban bemutatott kutatás eredményei hozzájárulnak a politikai képviselet elméletének és gyakorlatának jobb megértéséhez.

Irodalom

- Aichholzer, Julian – Willmann, Johanna 2020: Desired personality traits in politicians. Similar to me but more of a leader. *Journal of Research in Personality*, Volume 88, 103990. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2020.103990>
- Andeweg, Rudy B. 2014: Roles in Legislatures. In Martin, Shane – Saalfeld, Thomas – Strøm, Kaare W. (eds.) *The Oxford Handbook of Legislative Studies*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199653010.013.0025>
- Baaz, Mikael – Lilja, Mona 2014: Understanding Hybrid Democracy in Cambodia. The Nexus Between Liberal Democracy, the State, Civil Society, and a “Politics of Presence”. *Asian Politics & Policy*, Volume 6, Issue 1, 5–24. <https://doi.org/10.1111/aspp.12086>
- Babbie, Earl R. 2013: *The Practice of Social Research*. Wadsworth Cengage Learning.
- Caprara, Gian V. – Barbaranelli, Claudio – Zimbardo, Philip G. 2002: When Parsimony Subdues Distinctiveness: Simplified Public Perceptions of Politicians’ Personality. *Political Psychology*, Volume 23, Issue 1, 77–95. <https://doi.org/10.1111/0162-895X.00271>
- Caprara, Gian V. et al. 2003: Personalities of Politicians and Voters. Unique and Synergistic Relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, Volume 84, 849–856. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.84.4.849>
- Caprara, Gian V. et al. 2006: Personality and Politics: Values, Traits, and Political Choice. *Political Psychology*, Volume 27, Issue 1, 1–28. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2006.00447.x>
- Caprara, Gian V. – Vecchione, Michele 2013: Personality approaches to political behavior. In Huddy, Leonie – Sears, David O. – Levy, Jack S. (eds.) *The Oxford handbook of political psychology*, 2nd ed. Oxford University Press, 23–58. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199760107.013.0002>
- Carver, Charles S. – Scheier, Michael F. 2006: *Személyiségpszichológia*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Dassonneville, Ruth et al. 2021: How Citizens Want Their Legislator to Vote. *Legislative Studies Quarterly*, Volume 46, Issue 2, 297–321. <https://doi.org/10.1111/lsq.12275>
- Dietrich, Bryce J. et al. 2012: Personality and Legislative Politics. The Big Five Trait Dimensions Among U.S. State Legislators. *Political Psychology*, Volume 33, Issue 2, 195–210.
- Dolan, Kathleen 2008: Is There a “Gender Affinity Effect” in American Politics? Information, Affect, and Candidate Sex in U.S House Elections. *Political Research Quarterly*, Volume 61, Issue 1, 79–89. <https://doi.org/10.1177/1065912907307518>

- Dovi, Suzanne 2018: Political Representation. In Zalta, Edward N. (ed.) *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Metaphysics Research Lab, Stanford University. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2018/entries/political-representation/>
- Enyedi, Zsolt – Székely, István G. 2015: Jelöltek, kampány, képviselő. In Dobos, Gábor et al. (szerk.) *Pártok, jelöltek, képviselők*. Budapest, Szabad Kéz, 8–44. <https://unipub.lib.uni-corvinus.hu/2330/>
- Erkel, Patrick F. A. van 2019: Sharing is caring: The role of voter-candidate similarities in intra-party electoral competition. *European Political Science Review*, Volume 11, Issue 1, 75–89. <https://doi.org/10.1017/S175577391800022X>
- Falcão, Filipe et al. 2023: We vote for the person, not the policies. A systematic review on how personality traits influence voting behaviour. *Discover Psychology*, Volume 3 Issue 1, 1. <https://doi.org/10.1007/s44202-022-00057-z>
- Gallagher, Maryann E. – Allen, Susan H. 2014: Presidential Personality. Not Just a Nuisance. *Foreign Policy Analysis*, Volume 10, Number 1, 1–21.
- Ha, Shang E. – Lau, Richard R. 2015: Personality Traits and Correct Voting. *American Politics Research*, Volume 43, Issue 6, 975–998. <https://doi.org/10.1177/1532673X14568551>
- Halperin, Sandra – Heath, Oliver 2020: *Political Research: Methods and Practical Skills*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/hepl/9780198820628.001.0001>
- Hanania, Richard 2017: The personalities of politicians: A big five survey of American legislators. *Personality and Individual Differences*, Volume 108, 164–167. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.12.020>
- Ilonszki, Gabriella 2011: Képviselői szerepek, politikai intézmények, képviselői deficit. Két évtized változásai. In Tardos, Róbert – Enyedi, Zsolt – Szabó, Andrea (szerk.) *Részvétel, képviselő, politikai változás*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyarországi Központja Közhasznú Alapítvány, 267–290.
- Joly, Jeroen – Soroka, Stuart – Loewen, Peter 2019: Nice guys finish last: Personality and political success. *Acta Politica*, Volume 54, Issue 4, 667–683. <https://doi.org/10.1057/s41269-018-0095-z>
- Kaarbo, Juliet 2017: Personality and International Politics: Insights from Existing Research and Directions for the Future. *European Review of International Studies*, Volume 4, Numbers 2–3, 20–38.
- Kinder, Donald R. et al. 1980: Presidential Prototypes. *Political Behavior*, Volume 2, Issue 4, 315–337.
- Kjaer, Ulrik 2015: Urban Political Leadership and Political Representation. The Multifaceted Representational Role of Danish Mayors. *Urban Affairs Review*, Volume 51, Issue 4, 563–577. <https://doi.org/10.1177/1078087414537610>
- Krueger, Richard A. 1988: *Focus groups: A practical guide for applied research*. Newbury Park, Sage Publications, Inc.
- Mansbridge, Jane 1999: Should Blacks Represent Blacks and Women Represent Women? A Contingent “Yes”. *The Journal of Politics*, Volume 61, Issue 3, 628–657. <https://doi.org/10.2307/2647821>
- Metz, Rudolf – Plesz, Bendegúz 2023: An insatiable hunger for charisma? A follower-centric analysis of populism and charismatic leadership. *Leadership*, 318–338. <https://doi.org/10.1177/17427150231167524>
- Morris, Dick 1999: *Behind the Oval Office: Getting Reelected Against All Odds*. Renaissance Books.
- Nai, Alessandro – Maier, Jürgen – Vranić, Jug 2021: Personality Goes a Long Way (for Some). An Experimental Investigation Into Candidate Personality Traits, Voters’ Profile, and

- Perceived Likeability. *Frontiers in Political Science*, Volume 3. <https://doi.org/10.3389/fpos.2021.636745>
- Newman, Bruce I. 1999: Introduction. In Newman, Bruce I. (ed.) *Handbook of Political Marketing*. SAGE Publications, Inc., 1–20
- Norris, Pippa – Lovenduski, Joni 1993: “If Only More Candidates Came Forward.” Supply-Side Explanations of Candidate Selection in Britain. *British Journal of Political Science*, Volume 23, Number 3, 373–408.
- Phillips, Anne 2000: *Democracy and the Representation of Difference and The Politics of Presence*. Aalborg, UNI.PRINT, Aalborg University, 7–25.
- Pitkin, Hanna Fenichel 1967: The Concept of Representation. In *The Concept of Representation*. Berkeley – Los Angeles – London, University of California Press. <https://doi.org/10.1525/9780520340503>
- Platow, Michael J. et al. 2006: A special gift we bestow on you for being representative of us: Considering leader charisma from a self-categorization perspective. *British Journal of Social Psychology*, Volume 45, Issue 2, 303–320. <https://doi.org/10.1348/014466605X41986>
- Rehmert, Jochen 2021: Behavioral Consequences of Open Candidate Recruitment. *Legislative Studies Quarterly*, Volume 46, Issue 2, 427–458. <https://doi.org/10.1111/lsq.12283>
- Roets, Arne – Van Hiel, Alain 2009: The ideal politician: Impact of voters' ideology. *Personality and Individual Differences*, Volume 46, Issue 1, 60–65. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2008.09.006>
- Ruiz, Blanca R. – Rubio-Marín, Ruth 2008: The gender of representation: On democracy, equality, and parity. *International Journal of Constitutional Law*, Volume 6, Issue 2, 287–316. <https://doi.org/10.1093/icon/mon007>
- Sanbonmatsu, Kira 2003: Political Knowledge and Gender Stereotypes. *American Politics Research*, Volume 31, Issue 6, 575–594. <https://doi.org/10.1177/1532673X03255167>
- Savigny, Heather 2007: Focus Groups and Political Marketing: Science and Democracy as Axiomatic? *The British Journal of Politics and International Relations*, Volume 9, Issue 1, 122–137. <https://doi.org/10.1111/j.1467-856x.2007.00253.x>
- Scott, Colin – Medeiros, Mike 2020: Personality and political careers: What personality types are likely to run for office and get elected? *Personality and Individual Differences*, Volume 152, 109600. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.109600>
- Sebők, Miklós 2014: *Hatalom szabályok nélkül. Kormány és törvényhozás viszonya pénzügyi válság idején*. Budapest, MTA TK PTI – Új Mandátum Könyvkiadó.
- Sevi, Semra 2021: Do young voters vote for young leaders? *Electoral Studies*, Volume 69, 102200. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2020.102200>
- Shamir, Boas 1994: Ideological Position, Leaders' Charisma, and Voting Preferences: Personal vs. Partisan Elections. *Political Behavior*, Volume 16, Issue 2, 265–287.
- Sy, Thomas – Horton, Calen – Riggio, Ronald 2018: Charismatic leadership: Eliciting and channeling follower emotions. *The Leadership Quarterly*, Volume 29, Issue 1, 58–69. <https://doi.org/10.1016/j.leaf.2017.12.008>
- Vicsek, Lilla 2006: *Fókuszcsoport*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Wolkenstein, Fabio – Wratil, Christopher 2021: Multidimensional Representation. *American Journal of Political Science*, Volume 65, Issue 4, 862–876. <https://doi.org/10.1111/ajps.12563>
- Zwan, Roos van der 2019: Political representation and the vote choice of ethnic minorities in the Netherlands. In *The political representation of ethnic minorities and their vote choice*. Dissertation. Nijmegen, 63–86.